

Նիկողայոս Ադոնց

**Ասույթներ
Հայկական հարցի
և Հայոց
ցեղասպանության
մասին**

Կազմեց՝ լոր.ֆեսուր
Պետրոս Հովհաննիսյանը

Nikoghayos Adonts

**Quotes about the
Armenian Cause
and the Armenian
Genocide**

Compiled by professor
Petros Hovhannisyan

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՆՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

2015

YEREVAN STATE
UNIVERSITY
PUBLISHING HOUSE

Կազմեց **ՊԵՏՐՈՍ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԸ**

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱՂՈՆՑ

Ասույթներ Հայկական հարցի և Հայոց ցեղասպանության մասին/ Կազմեց Պ. Հ. Հովհաննիսյանը:
Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2015, 44 էջ:

Ժողովածուում Տեղ են գտել ականավոր դասմաբան Նիկողայոս Աղոնցի խոհերը, մտածումներն ու բնութագրումները Հայկական հարցի, Մեծ եղեռնի և հայ ժողովրդի ճակատագրի մասին:
Լույս է տեսնում Հայոց մեծ եղեռնի 100-ամյակի առթիվ:
Հասցեագրվում է ընթերցող լայն հանրությանը:

© ԵՊՀ հրատարակչություն, 2015 թ.

© Հովհաննիսյան Պետրոս, 2015 թ.

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱՂՈՆՅ

Կազմողի կողմից

Գրույկն ամփոփում է ականավոր դասմաբան, Ս. Պետերբուրգի և Բրյուսելի համալսարանների դոկտոր, հայ հասարակական մեծ ինֆուսիո ներկայացուցիչներից մեկի՝ Նիկողայոս Ադոնցի (1871-1942) ասույթները, սահմանումներն ու բնորոշումները հայկական հարցի ու հայոց մեծ եղեռնի վերաբերյալ:

4 Ասույթներն ընթերցողին հնարավորություն են տալիս գաղափար կազմելու նշանավոր հայագետի աշխատանքի, հասարակական-քաղաքական ընկալումների ու մտածումների մասին: Հայկական հարցի վերաբերյալ Ն. Ադոնցի դատողություններն այսօր էլ չեն կորցրել իրենց նշանակությունը և շարունակում են մնալ արդիական: Դրանցից շատերը ներկայումս էլ կարող են օգտակար լինել ոչ միայն դասախոսական մեծ վերլուծաբաններին, այլև օժանդակել հայ դաշի ու դաշինքաբանության խնդիրներից բխող մարտահրավերների ճիշտ ընկալմանը:

Ասույթներն ընտրված են ԵՊՀ հրատարակչության կողմից լույս ընծայած Ն. Ադոնցի երկերի վեցհատորյակից (հատ. Բ, 2006, հատ. Դ, 2009, հատ. Զ, 2012): Յուրաքանչյուր ասույթից հետո՝ փակագծում, նշվում են համադասախոսի հատորը և էջը: Ասույթների անգլերեն թարգմանությունն իրականացրել է Թադևոս Պասկևիչյանը:

From the compiler

The booklet is a summary of the sayings about, definitions and descriptions of the Armenian Cause and the Armenian Genocide by Nikoghayos Adonts (1871-1942), who was an outstanding historian, Professor of Saint Petersburg University and the University of Brussels and one of the unique representatives of Armenian social thought.

The sayings provide the reader with the opportunity to get an idea of the remarkable Armenologist's world view, as well as his thoughts about and understanding of society and politics. Adonts's judgments regarding the Armenian Cause are still significant and continue to be current. Most of them can not only be helpful for those analyzing social thought and historical thinking, but can also help people have the right understanding of the challenges arising from the Armenian Cause and the issues related to claims.

The sayings are selected from the six volumes (Vol. II, 2006, Vol. IV, 2009, Vol. VI, 2012) of the works of N. Adonts released by the Publishing House of Yerevan State University. The sayings were translated into English by Tadevos Paskevichyan.

Ավելի լավ է հայրենի երկրում զավել ու լուռ սանջվել,
քան փախչել և հոխորսալ օսար աշխարհներում:

(Հասոբ Չ, էջ 72)

It is better to deplore and suffer in silence in your native
country than to escape and boast in foreign lands.

Ազգերը մեռնում-անհետանում են այն օրից, երբ կորց-
նում են զգացումը արդարի և հավասք նրա հաղթա-
նակի:

(Հասոբ Չ, էջ 253)

Nations die and disappear from the day that they lose
the sense of what is just and the day that they lose their
faith in victory.

Պատմության Նեմեսիսը փնտհաճ է ու անողոք հասկա-
ղես նրանց հանդեպ, ովքեր ոտնակոխ են անում նրա
օրենքներն ընդդեմ բանականության և խղճի: Եվ հա-
ճախ, նախքան իր դատավճիռն արձակելը, ես մեկ ան-
գամ և վերջին անգամ լուսողողում է իր գոհին հույսի
անստատեղի ճառագայթներով, որովեսզի առավել տա-
ռադալի լինի նրա կործանումը:

(Հասոք Զ, էջ 150)

The Nemesis of history is whimsical and implacable,
especially towards those who tread his laws against
reason and remorse. Before announcing his verdict,
Nemesis often shows its victim the unexpected «rays» of
hope once and for all so that the victim suffers more as
he is destroyed.

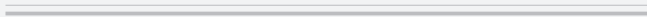
7

Աղաղակը անախորժ է սգավորին: Լռե՛նք, կա վսեմ
լռություն, որի աղաղակները լսելի են ամենուրեք, և
կան աղաղակներ, որ կորչում են ընդհանուր լռության
մեջ:

(Հասոք Զ, էջ 260)

Cries are unpleasant for those in mourning. Let us be
silent! There is eminent silence during which cries are
heard everywhere and then there are cries that fade
away in total silence.

Հայկական հարցը ծանր բարի լուծում չունի, քանի որ ինքնին ինքնին չի կարող
լուծվել:

(Հասարակական, էջ 205)

The Armenian Cause lies on the remorse of powerful
countries like a heavy rock.

Տայ դասը, լինելով մի փոքր ավելի մարդասիրական,
քան հայկական հարցը, ստորինս քայքայվել և միան-
գամայն անհրաժեշտի տեղի վրա է մեծ լուծումների
Արևելյան հայկականության ընդհարումների մեջ,
զոհ եղել նրանց հակամարտին:

(Հասարակական, էջ 229)

Since the Armenian Cause is an issue that is a little more
humanitarian than political, it was strange luck and
definitely unjust for it to be «trampled» in the conflicts
between great countries over the Eastern policy and fall
victim to those conflicts.

Տայ արյունոտ դաւը միայն փաղափսկան հարց չէ, նա
ժամանակակից մարդկության խղճի հարցն է:

(Տաւսնր Ձ, էջ 241)

The bloody field of Armenians is not just a political
matter. It is a matter of remorse of mankind today.

Տայ ազգ և Տայ հայրենիք՝ հավասար զաղափարներ
չեն: Մեր հայրենիքն ավելի հեճամնաց է, քան հայ ազ-
գը:

(Տաւսնր Ձ, էջ 243)

The Armenian nation and the Armenian Homeland are
not the same ideas. Our homeland is more backward
than the Armenian nation.

Կան աղէտներ, որ չեն մոռացվում և որքան հնանում,
այնքան դառնանում են:

(Տաւսնր Ձ, էջ 248)

There are catastrophes that are never forgotten, and the
older they get, the bitterer they become.

Ինչ էլ լինեն մեզ վիճակված դառնությանց բազմիցս բարդ լուսճառները, անուրանալի է զործուն սերնդի լուսասլխանասվությունը:

(ՀԱՅՏՈՐ Չ, էջ 249)

Whatever the complicated reasons for the bitterness destined for us Armenians may be, the responsibility of the active generation can never be renounced.

10

Հայության արևմտահայաց հակումները բաղադրական երևույթ են ամենից առաջ, և նրանից ծնած է բաղադրականը: Դա Հայ լուսմության խթան է, որի դեմ դժվար է ափսոսել:

(ՀԱՅՏՈՐ Չ, էջ 251)

The inclinations of the Armenians for the West are first and foremost a civilizational phenomenon and lead to the emergence of the political phenomenon. That is the incentive in the history of the Armenian people that will always remain.

Տայ դասը հայի համար հավաս է, անընկճելի հավաս:
(Տասնր Չ, էջ 253)

For Armenians, the Armenian Cause is faith, invincible faith.

Տայի դասը ծանրանում է ընդհանրության խղճի վրա
որդես չվճարված դարսամուրհակ:
(Տասնր Չ, էջ 253)

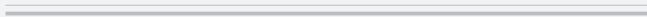
The Armenian Cause is becoming heavier on the remorse
of the community like a bill that has not been paid.

11

Տայությունը որդես ազգ միաձույլ զանգված չէ և հա-
սարակական սեսակեից միօրինակ շենք չէ:
(Տասնր Չ, էջ 254)

As a nation, Armenians are not a monolithic array, and
from the perspective of society-they are not an ordinary
building.

Սգալոր ենք, Մեծ եղեռնը մեր դարանոցին, մեղա-
դարս ենք բոլորս, ամեն ոք իր չափով, որը՝ զործով,
որը՝ անգործությամբ:

(Հաւսնր Չ, էջ 260)

We are in mourning. The Armenian Genocide is wrapped
around our neck. We are all sinners, each to a certain
extent-one with action, another with inaction.

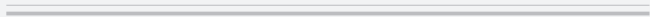

12

Փոխանակ հայերին տալու այն, ինչ նրանք վաստակել
էին, դաւանակիցները դավաճանեցին նրանց: Իսկ ամե-
րիկյան դատավիճակությունը Լոզանի [կոնֆերանսում]
այնպես դաւեց իրեն, ինչը վայել չէ մեծ հանրադե-
սության արժանադատությանը:

(Հաւսնր Չ, էջ 263)

Instead of giving the Armenians what they had earned,
the allies betrayed them. The American delegation at
Lausanne [Conference] behaved in a manner that was
not appropriate for a great, dignified country.

Մեծ ղեկությունները Լոզանի դաճնագրով Տայոց հար-
ցը հանձնեցին Ազգերի դաճնակցության, կարծես թե
ի դաշտես գնոր սնորհության:

(Տաւսնր Ձ, էջ 273)

By the Treaty of Lausanne, the great powers transferred
the Armenian Cause to the United Nations, as if it was
supposed to be stored and managed by them.

Տայը սերտրեն կառված է իր հողին և դարավոր նե-
ղություններն ու անլուր սառադանսները տարել է համ-
բերությամբ, միայն թե մնա իր նախնիների հիշատակ-
ների մեջ: Եվ այսօր կարոտով ու կակիծով է նայում իր
ամայացած հայրենիքի վրա:

(Տաւսնր Ձ, էջ 278)

Armenians are closely linked to their land and have
undergone trials and tribulations silently and for
centuries, just to make sure they keep the memory of
their ancestors alive. Today, they look at their deserted
homeland with grief and longing.

Տայ ժողովուրդը ներկայումս գտնվում է մի տեսակ Ան-
հուժ բերդի մեջ, փաղափակիրք աշխարհի մոռացության
բերդի մեջ: ...Հայությունը անվիաս հույս ունի, որ նա
չի մեռնի ինֆասադանությանը իր դժբախտության դա-
սախանասու մեծ դեությունների մոռացության բեր-
դի մեջ:

(Հասնր Ձ, էջ 281)

The Armenian people are currently in a sort of Fortress
of No Memories, in a fortress of oblivion of the civilized
world. ...Armenians are desperate, but hope they won't
die by committing suicide in the fortress of oblivion of
the great powers responsible for their misery.

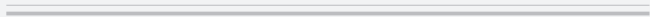
14

[Բեռլինի վեհաժողովի] 61-րդ հոդվածը հայերի հա-
մար ադահովեց հսկայական ողբերգական իրադու-
թյուն:

(Հասնր Ձ, էջ 331)

Article 61 [of the Berlin Assembly] was the assurance
that the Armenians would be in a tragic situation.

Մեր զոհերը ջարդվեցան անոր համար, որ գերադասեցին ամրել իբրև Հայ և ոչ թե իբրև ստրուկ: Մեր ամրիւյան նահասակները կերթան միանալ Հայոց դասմության մյուս անհամար զոհերուն, որոնք իրենց արյունը սփին՝ դահդանելու համար հայությունը և անոր փափակութիւնը:

(Հասոյր Զ, էջ 366)

Our victims were massacred for preferring to live as Armenians and not as slaves. Those who were killed in April are among the other numerous Armenians who have shed blood to preserve their Armenian identity and Armenian civilization throughout the history of the Armenian people.

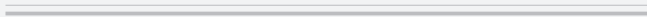
15

Մեր դաճնակիցներն ամեն տարի կտնեն իրենց հաղթանակը, անոնք միշտ ծաղիկներով կզարդարեն իրենց նահասակներու գերեզմանը, իսկ մե՞նք: Մենք ամեն տարի կհավաքվինք ոչ թե մեր հաղթանակը տնելու, այլ մեր դարսութիւնը սգալու:

(Հասոյր Զ, էջ 366)

Every year our allies celebrate their victory. They always decorate the tombs of their martyrs with flowers. What do we Armenians do? Every year we gather not to celebrate our victory, but to mourn our loss.

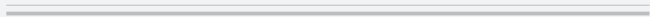

Մահակի և Մաշտոցի հիշատակը բողբոջաբեր մեզ թող
նոր եռանդով մը՝ հավասարիմ մնալու համար այն ժա-
ռանգության, զոր անոնք մեզի թողած են: Այդ ժառան-
գությունը նկատենք իբրև սաղմունք մը այս աշխարհում օսար
ծովերուն վրա, այն դժնդակ դրամաներուն մեջ, որ
կոզորի մեր ազգային կյանքը, և հուսանք, որ օր մը այդ
սաղմունքը, հարություն առած, արդարության շունչն
մղվելով, դիպի իջնե Արարատ լեռան վրա և մեզի թույլ
դիպի սա վերականգնել ավերակները մեր հայրենիքին,
որ լվված է այսօր, բայց ոչ մոռացված:

(Հասնր Բ, էջ 52)

May the memory of St. Sahak and St. Mashtots fill us with
more vigor to stay true to the legacy that they left us!
Let us view that legacy as an ark on these fluttering seas
abroad under the conditions in which we live, and let us
hope that one day that ark that «came back to life», will
land on Mount Ararat and will allow us to restore the
ruins of our homeland that is currently abandoned, but
not forgotten.

Հայկական հարցի կադակցութեամբ թերացումը Եվրոպայի խղճին ծանրացած մի արտ է: Եվ քսան տարուց ի վեր հայկական վերերի նկատմամբ նրա դատած մռայլ լռութեամբ չէ, որ կարելի է ջնջել այդ արտը, այն էլ մի այնպիսի ժամանակագրչանում, երբ հռչակում են աշխարհի վերականգնումը արդարութեան հիմերի վրա:

(Տատր Գ, էջ 409)

The failure to solve the Armenian Cause is a defect that has burdened Europe's conscience. And it is not the gloomy silence that it has kept for more than twenty years by not speaking out about the wounds of the Armenians that can eliminate that defect, especially in a period when declarations are being made to restore the world on the foundations of justice.

Եվրոպական միսիոներները՝ դոմինիկյանները, ֆրանցիսկյանները, ֆարգիչ եղբայրները, գալիս են ֆարգելու մի երկրում, որի յուրաքանչյուր ֆարը նահատակների արյունով է ներկված: Միևնույն ժամանակ նրանք հույս են ներշնչում, որ Արևելքի քրիստոնյաների համար ազատության լույսը նորից կարող է փայլել ղաղության և քրիստոնյա ղեկությունների օգնությամբ: Այսպիսով, միսիոներները ներկայանում են որդես «Տալկական հարցի» առաքյալներ: Ժողովուրդը, «որ գտնվում էր խավարում, մահվան ստվերում, կարծեց, թե լույս է ծագում»: Եվ դրանում նրան ոչ ոք չի կարող մեղադրել:

(Տասնր Գ, էջ 408)

European missionaries (Dominicans, Franciscans, preaching brothers) come to preach in a country, each of the stones of which is «painted» with the blood of the martyrs. At the same time, they instill hope that the «light» of freedom can shine again for Christians of the East with the help of the Pope and Christian nations. Thus, the missionaries present themselves as the apostles for the solution to the «Armenian Cause». The people «who were in darkness and in the shades of death, thought the light was beginning to shine». And nobody can blame the people for that.

Տայկական հարցը ավելի արդյունավետ չեղավ նաև այն ժամանակ, երբ դրվեց միջազգային դիվանագիտության սեղանի վրա և այնտեղ փայլեց կես դարուց ավելի... Պե՞տք է արդյոք հիշեցնել, որ վեց մեծ տեսությունները 1878 թվականին հանձնառություն ստորագրեցին ազատելու Տայասանը և ուրացան իրենց կոլեկտիվ ստորագրությունը: Երբ տայքեց վերջին մեծ տաճարազմը, դաճնակիցները հռչակեցին Տայասանի, Միջագետքի և Սիրիայի անկախությունը, իսկ տաճարազմից հեռոտ նրանք դրժեցին իրենց հանդիսավոր հայտարարությունը Տայասանի նկատմամբ: Այդ ժամանակից ի վեր նրանք անսարքերությամբ են նայում թրփական Տայասանին, որը դարձել է մի ընդարձակ անառիկ, և ճակատագրին այն հայերի, որոնք, իրենց երկրից վարված, սփռված են ամբողջ աշխարհով մեկ:

(Տատնր Գ, էջ 408-409)

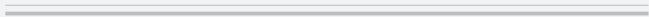
The solution to the Armenian Cause was also ineffective when it was placed on the tables of foreign diplomats and «shone» there for more than a century... Is it really worth reminding that in 1878 the six great powers signed a commitment to liberate Armenia and later renounced their collective signature? When the last big war broke out, the allies proclaimed the independence of Armenia, the Mediterranean and Syria, but after the war, they rejected the statement that they had solemnly made about Armenia. Since then, they have been indifferent towards Turkish Armenia, which has become a spacious desert, and towards the fate of the Armenians who were expelled from their country and became dispersed across the globe.

Մեծ և փոքր ազգեր միաբերան խոսում են սոցալազինված հայրենասիրության մասին, ամեն սեղ միայն զենքի շաշյուն է լսվում: Բոլորը զինվում են, որդես թե խաղաղության համար: Մենք կռվազան չենք և զենք էլ չունենք կռվելու: Բայց սովորենք գոնե զինավարժություն, ծանոթանանք ժամանակակից ահավոր զենքերին, զինվորագրվենք և ոչ թե խուսափենք օտար շարքերում: Օգտվենք լուսեհությունից՝ խոհուն ճակատով և համր քերանով: Ոչ ոք չգիտե՝ անցքերի թավալվոր անիվը ո՞ր է տանում: Պատրաստ և զգաստ լինենք, որդեսզի չկորչենք անփառունակ, կռվողների ոտքերի տակ կոխան: Մեր զգաստությունը կլինի մեծագույն հարգանքը մեծ հայրենասերի [Դավիթ Բեկի] հիշատակին:

(Հասար Բ, էջ 529)

Big and small nations talk about patriotism with arms and ammunition. One can only hear the clank of armor everywhere. Everyone is arming themselves as if they are fighting for peace. We are not bullies and don't even have weapons to fight, but let us at least undergo military training, know the horrible weapons that are used today and get enlisted instead of avoiding serving in foreign armies. Let us take advantage of the opportunity to be thoughtful and keep silent. Nobody knows where the spinning wheel will take us. Let us be ready and alert so that we don't get lost ingloriously and be stomped by the fighters. Our vigilance will be our greatest tribute to the great patriots [David Bek].

Ոչ մի ժողովուրդ այնքան կարիք չունի խաղաղության, ինչպես հայ ժողովուրդը. նրան դեժ է անդորր արյունից, անդորր սառադանմանից: Ժողովուրդ, որը, ճիշտ է, փոքր է, բայց մեծ է հերոսական սխրանքներով, որոնք նա կատարել է՝ բարձրանալով մարդկային ոգու անհասանելի բարձունքի, որն արհամարհում է բռնակալությունը, սառադանմաններն ու մահը:

(Հասնր Ձ, էջ 147)

No other nation needs peace as much as the Armenians do. They don't need any more bloodshed and suffering. True, the Armenians are a small nation, but they are a big nation in terms of their heroic endeavors, rising to the peak that is inaccessible for the human soul and ignoring dictatorship, sufferings and death.

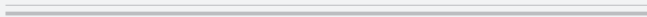
21

Ոչ մի դասմական հիմնահարց այնքան ողբեգական ճակատագիր չի ունեցել, որքան Հայկական հարցը:

(Հասնր Ձ, էջ 130)

The fate of a historic issue concerning the Armenians has not been as tragic for the Armenians as the fate of the Armenian Cause.

Սերի արահներում դաճնակիցները ավելի լավ բան չմտածեցին, քան Տայասանը խցկելը մահմեդական ղեկավարների շղթայի մեջ՝ վանելով նրան իրենցից հարավում, կտրելով նրան Ռուսաստանից հյուսիսում: Տայերը ջանում էին ձեռք բերել ազատ, անկախ հայրենիք, բայց ոչ լուսից կտրված բան, որը ղախճանում էին քուրդներ, քաթարներ, ֆրեեր և նրանց նմանները:
(Տասն Զ, էջ 220)

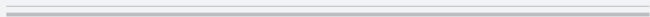
22

In the halls of Sevres the allies did not think of anything better than to tuck Armenia in the chain of Muslim states, repulsing it in the south and cutting it off from Russia in the north. The Armenians were making efforts to have a free and independent homeland, not the prison that was in the dark and was protected by the Turks, the Tatars, the Kurds and people like them.

Տայ դատը միայն հայ և քուրդ հարց չէ, այլ քուրդ-եվրոպական:
(Տասն Զ, էջ 234)

The Armenian Cause is not just an issue between the Armenians and the Turks, but also an issue between the Turks and the Europeans.

Տայերի դարբերաբար, ղեականորեն կազմակերպված հալածանքները՝ բացահայտ ու գաղսնի միջոցներով, Տեղահանությամբ, կոտորածներով սկիզբ առավ այն ժամանակից ի վեր՝ բարձրագլելով ղեական ֆաղափականության սկզբունքի:

Բռնությունները, որ [հայերի նկատմամբ] գործում էին ոչ ֆաղափակիրք սարրերը, աղեսները, որ դասճառվում էին խաղաղ բնակչությանը վայրի ցեղերի կողմից, ավերիչ գործողությունների բնույթ չէին ընդունի, եթե դրանց չմասնակցեին ղեական իշխանությունները: Նրանք ոչ միայն չէին գաղում սանձարձակ կրքերի խրախճանքը, այլև ընդհակառակը, կազմակերպում և ուղղություն էին տալիս դրանց:

(Տասնր Զ, էջ 196-197)

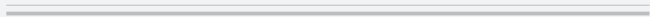
The regular persecutions that the government would plan against the Armenians began with overt and covert means, displacements and massacres a long time ago and eventually became the principle of the state policy. The assaults that uncivilized elements would organize [against the Armenians], the disasters that the wild tribes would cause to peaceful civilians would not have become devastating acts, if the state authorities had not participated in them. They not only permitted the unbridled revelry, but also organized it and led the way.

Նստակյաց երկրագործ մահմեդական գյուղացիության
նստակալի մասը, որը բնավորությամբ ու կերպարով
սարքերվում է զսարյուն թուրքերից, զսարյուն ֆրեերից,
երակներում հոսում է կրոնական մոլեռանդության զոհ
դարձած սեղաբնիկների արյունը:

(Տաւսնր Զ, էջ 199)

The blood flowing through the veins of most of the
Muslim sedentary tillers of villages, who were different
from pure Turks and Kurds in terms of personality and
character, is the blood of the indigenous people who
fell victim to religious fanaticism.

[Հայաստանը գրավելուց հետո] թուրքերը ջանում էին դուրս մղել Հայաստանի հինավուրց աշխարհագրական անվանումները, փոխարինելով դրանք թուրքականով կամ աղավաղելով թուրքավարի, սեղանուններ, որոնք հեռավոր ժամանակների ժառագայթյուն են, հաճախ միակ վկա կործանված դաժանամունքի՝ զիջական հեժադոսությունների առարկայի:

(Տաճար Զ, էջ 141)

[After seizing Armenia], the Turks tried to do away with the ancient geographical names of Armenia, replacing them with Turkish toponyms or distorting as the Turks do, toponyms that are the heritage of ancient times and are often the only witness of the religion that was destroyed-the subject for scientific research.

Թուրքական ֆաղափականությունը հայկական հարցում միշտ էլ աչքի է ընկել առավել մեծ հեռուդականությամբ, քան եվրոպական դիվանագիտությունը: Տերությունների մե՛րք հայկական հարցի կողմ, մե՛րք դեմ անվստահ, անկայուն ելույթների փոխարեն թուրքերը սարել և սանում են բուն «հայաստանի» հարցը օրակարգից հանելու անձեղ գիծ:

(հասոհ Չ, էջ 144)

26

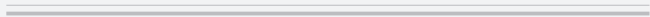
Turkish diplomats have always stood out from European diplomats with their consistence with the Turkish policy on the Armenian Cause. Unlike the great powers that give speeches in which they express positive or negative positions on the Armenian Cause and express uncertainty, the Turks have steered and are steering a steady policy course to remove the main issue of «Armenia» from the agenda.

Բաբլի մահմեդականների համար անգորական այծերի հասարակ կաթը ավելի թանկ է բոլժիկների՝ նրանց մասնուցած բոլոր սոցիալիստական խորհիկներից:

(հասոհ Չ, էջ 141-142)

The ordinary milk of Angora goats is more precious to the Muslims of Baku than all the socialist «appetizers» served to them by the Bolsheviks.

Թուրքական ֆաղափագեհները դարեւ շարունակ ջանում էին լցնել Տայասանը ֆրդերով, և վերածել Էրմենիսանը Բրդսանի: ...Խիս ցավալի փաստ է, որ Անգլիան և Ռուսասանը... ներողամտություն են ցուցաբերում թուրքական ֆրդասիրական ֆաղափականության հանդեմ, մեկը թյուրմբոնումից, իսկ մյուսը՝ անխելամտությամբ:

(Տաւսնր Զ, էջ 189)

For centuries, Turkish diplomats have tried to have Kurds settle in Armenia and turn Ermenistan into Kurdistan. ...It is very painful that England and Russia... are being lenient towards Turkey's pro-Kurdish policy. One of them is doing that due to misunderstanding, and the other is doing that due to lack of reason.

Թուրքերի դիրքավորումը հայկական հարցում անսրամաքանական, անհեղափոխական և նույնիսկ անբարոյական է, քանզի նրանք հայերից լուսանջում էին այն, ինչ որ իրենք չունեին, նրանք լուսանջում էին հայերից թվական գերակշռություն՝ բարենորոգումների իրավունքի համար, մինչդեռ իրենք, լինելով անվիճելի փոքրամասնություն, դարեւ շարունակ չիրականացնում էին լայնածավալ կայսրությունում:

(Հասար Զ, էջ 185)

The position of the Turks on the Armenian Cause is illogical, inconsistent and even immoral because they were demanding that the Armenians give them what they did not have. The Turks were demanding that they prevail over the Armenians in terms of number with the right to making reforms, but the Turks, being an undisputed minority, had been ruling the large-scale empire for centuries.

Այն դասից ի վեր, ինչ Անգլիան համոզվեց, որ հայերի ռուսական կողմնորոշումը անդամնալի է, նա սկսեց առաջ մղել ֆրեյերին և հակակեփռ հայերի՝ որդես ռուսական ազդեցության սարածողների և Անդրկովկասի կողմից Ռուսաստանի առաջխաղացման սասարողների:

(Տաւսնր Ձ, էջ 189)

Ever since England became convinced that the Armenians would always look towards Russia, it began to help the Kurds advance and became a counterbalance to the Armenians-people who were spreading the influence of Russia and people of Transcaucasia supporting Russia's advancement.

Թուրքիայում կրոնական աշխարհների հակամարտության մեջ կառավարությանը դասկանում էր ոչ թե հասարակ, այլ գլխավոր հրահրողի դեր: Դրա հետևանքով երկու ճամբարները դարձել էին շարունակ կանգնած էին միմյանց դեմ իբրև հակամարտներ՝ ուղղափառներ և գյավուրներ, կառավարողներ և կառավարվողներ, զինվածներ և անզեններ, սերեր և ռայա, Եսիազադեներ և Եսիազադեվուներ, առանց աշխատելու վայելողներ և աշխատողներ առանց վայելելու, ավերողներ և կերտողներ: Առաջինները համարվում էին հայրենիքի հարգանք զավակներ, վերջինները՝ խորթ զավակներ:

(Հասնր 2, էջ 164)

The Turkish government always played the role of the major provoker, not the role of a conciliator in the conflicts between the secular and the religious in Turkey. As a result, the two camps had always been conflicting sides for centuries-Orthodox and giaour (non-Muslims), governors and the governed, the armed and the armless, lords and servants, exploiters and the exploited, those who enjoyed without working and those who worked without enjoying, as well as those who destroyed and those who built. The former were considered close to the homeland, while the latter were considered the «stepchildren».

[Ամբողջ ժամանության ընթացքում] օսմանցիները փառել են ուրիշի աշխատանքով ստեղծված յոթուները, նրանք օգտվում էին այն ժողովուրդների դարերով կուտակված քանկարժեքից, որոնցից ժառանգել էին այն վեհադանո՞ւմ մշակութային սաճարը, որը Բյուզանդիա էր կոչվում: Թուրքերի ռազմական փառքը և իշխանությունն անհնարին կլինեին առանց այն կառավարիչի և արտադրողական ուժերի, որոնցով այնքան հարուստ էր երկիրը՝ ի դեմս հենց իր բնիկ քրիստոնյա ազգաբնակչության:

(Հասնո՞ւմ, էջ 160)

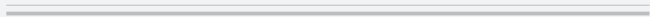
[Throughout history], the Ottoman Turks have taken what others worked for. They would benefit from the precious resources accumulated for centuries by nations that had inherited the glorious culture that was called Byzantine. The military glory and dominance of Turkey would be impossible without that capital and the productivity by which the country was wealthy, thanks to the indigenous Christians.

Օսմանյան և ընդհանրապես թուրքի առաջավորասիական ժողովրդը, որքան էլ որ այն տարբեր լինի զանազան վայրերում՝ կախված նրանց ներծծած հին կուլտուրայի արյունից, բայց լուրջ հեռու է իսկական թուրքական նախաժողովրդից: Նա բավականաչափ փոխվել է, բավականաչափ ազնվացել է ֆիզիկապես իր նախնիների համեմատությամբ, որոնց մոնղոլական անճոռնի դիմագծերը սարսափելի տղավորություն էին գործում: Այդ նկատառումներով էլ թուրքիայի ժամանակակից կազմությունը բացասելիս թուրքի բնական անընդունակությունը վկայակոչելը չի կարող լուրջ փաստարկ ծառայել:

(Հասնր Չ, էջ 158)

No matter how different the advanced Asian type of the Ottoman Turks and the Turks in general may be in different places, depending on the old culture that they have absorbed, those Turks are very far from the real prototype of Turks. The Turks have changed to quite an extent and have become quite sincere compared to their ancestors, whose grotesque facial features of Mongolians would leave one with a horrible impression. When explaining the state of affairs of modern-day Turkey, based on those considerations, referring to the innate inability of the Turks can no longer serve as a serious argument.

Ուազմական գործում թուրքական ցեղերի կազմակերպական ընդունակությունները չի կարելի ժխտել: Բայց ինչպես որ միայն սերմի լավորակությունը դեռևս չի երաշխավորում լավ ծլարձակում, այլ լավահանքվում է նաև հարմար հող, այդպես էլ թուրքական ռազմական տաղանդը անդադրել էր կլինել առանց այն մշակութային և տնտեսական հենքի, որի վրա նա ծավալվեց տարերային ուժով:

(Տատնոս Զ, էջ 161)

Nobody can deny the organizational capabilities of the Turks in the military. But just like the good quality of a seed still does not guarantee its good appearance and requires appropriate soil, the Turks would not be talented in the military, if there was no basis for another culture and economy on which the Turks expanded with natural force.

Պատմության մեջ թուրքական ցեղերը ներկայացվում են իբրև անսովոր զորության ավերասիյուռ և խորհակիչ մի տարբեր: Մոնղոլիայի սափասաններից մինչև Ադրիատիկի ափերը սլանում էին Պատմության այդ սխառոշակ բռնաբարիչները մորիկի նման՝ իրենց ահեղ ու հաղթական երթով ավերելով հաղափակիրք երկրների ու ժողովուրդների դարավոր նվաճումները, չթողնելով ոչինչ՝ բացի անծայրածիր ավերակներից՝ ծածկված մոխիրներով և հեղված արյամբ: Մնայլ ամբոխով թուրքերն անցան երկրի վրայով՝ «դարերին չնեճելով ո՛չ բարեբեր միտք, ո՛չ հասնարի սկսած գործ»:

(Հասնո՞ւ Զ, էջ 157)

Throughout history, Turkish tribes have shown themselves as a rudiment that is destructive and extraordinarily powerful. From the steppes of Mongolia to the coasts of the Adriatic Sea, those infamous destroyers would move like a whirlwind, destroying with their formidable and triumphant march, ruining everything that civilized countries and nations had achieved throughout the centuries, not leaving anything besides ruins everywhere, covered with ashes and flooded with blood. With a dismal crowd, the Turks went across the country, «not leaving for the centuries any philanthropists or the work that a genius had begun».

Թուրքիան այնքան հեռու է ժամանակակից լուծություն հասկացությունից, որ նրա համագոյակցությունը ֆա-
ղափակիրք աշխարհի հետ չի կարելի անոմալիա չհա-
մարել:

(Տասնր Զ, էջ 156)

Turkey is so far from being a modern state that its
coexistence with the civilized world can't be considered
an anomaly.

Ռուսական իշխանությանը ամեն ինչում կարելի է
կասկածել, միայն թե ոչ մահմեդականների նկատ-
մամբ վաս վերաբերմունքի մեջ, ոչ միայն ռուսահոյա-
սակ, այլև թուրքահոյասակ:

(Տասնր Զ, էջ 128)

The Russian government can be suspected of everything
but a bad attitude towards Muslims, and not only Muslim
subjects of Russia, but also Muslim subjects of Turkey.

Ռուսական ղեսականության հանդեպ հայերի թուլությունը նախախնամության կողմից չէ դրոշմված հայոց ճակատին: Ժողովրդի սրամադրությունը ստեղծվում է կյանքի իրական դայմաններից և ոչ ընդհակառակը: Այդ թուլությունը կարելի է հաղթահարել, եթե փոխվեն ժողովրդի հաղափական դայմանները:

(Հասոք Չ, էջ 219)

The weakness of Armenians against the Russian State is not «imprinted on the foreheads» of Armenians by providence. The real conditions in life are what set the mood of the people and make them oriented, not the other way around. The change of political conditions of the Armenian nation can help it overcome that weakness.

Ռուսաստանի համար Հայկական հարցն այն լծակն էր, որի վրա հենվելով՝ նա կարող էր իր համար հարմար դասին միջամտել Թուրքիայի շուրջ շահերի և մրցակցության մեծ սերությունների խաղին:

(Հասոք Չ, էջ 124)

For Russia, the Armenian Cause was the lever that it could use to interfere in the game between great powers for interests and competition in Turkey at a moment that was appropriate for Russia.

Տայկական հարցի ռուսական ըմբռնողության և մեկնաբանության մեջ բացակայում էր ամենաէականը, այն է՝ նրա կարևորության գիտակցությունը, և դրա համար էլ հասկանալի է, որ հարկ եղած դեպքին նա կարող էր նաև հրաժարվել դրանից:

(Տաճնր Չ, էջ 124)

The thing that is missing in the Russians' views on and interpretations of the Armenian Cause is the most essential, that is, the awareness of how important the Armenian Cause is, and that's why it is clear that Russia could also refuse to be involved in the Armenian Cause when it needed to.

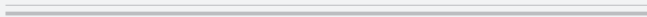
37

[Առաջին համաշխարհային պատերազմում] հայերը դառնառդես վարձակառույց եղան դեղի Ռուսաստանն իրենց ձգտման ու համակրանքի համար:

(Տաճնր Չ, էջ 126)

[During the First World War], the Armenians paid for their aspirations for and compassion with Russia with bitterness.

[Խորհրդային Ռուսաստանի Ժողովրդների 1917 թ. դեկտեմբերի 29-ին ընդունած «Թուրքահայաստանի մասին»] հրովարտակը հայերի ինքնորոշման մասին հայերի մոտ միայն թեթևացման հառաչանք առաջ բերեց, քանզի նրանց կարծիքով այն բացառապես բարոյական կարգի ակն էր, զրկված ամեն մի բաղադրական նշանակությունից: ...Բաղադրական հարցերը լուծվում են ոչ թե բարի, բայց անգոր կամեցողությամբ, այլ միայն մարտադատում երկաթյա ձեռքի ճնշմամբ:

(Հասար Զ, էջ 126-127)

The edict [«On Turkish Armenia» adopted by the Council of People's Commissars of Soviet Russia on 29 December 1917] on the self-determination of Armenians brought Armenians only a sigh of relief because, according to them, it was an exclusively moral act and was of no political significance at all...Political issues are not solved by kind and powerless volition, but under the pressure of the iron hand on the battlefield.

Տայ և ռուս հարաբերությանց դասմության վերաբերյալ աշխատությանց մեջ բավականին չէ շեշտված և երբեմն անտես է արված այն դերը, որ կատարել են վրացիները: Մասն մեզնից դարեր առաջ են սկսել կոխոսել ռուսական դռները, իսկական ջասագովներ հանդիսանալով հյուսիսի միջամտությանը և մեզ էլ փաշտելով իրենց հեռից բարի հարևանությամբ: Մեր օրերի վրաց հայրենասերները, որ երազում են անջատվել Ռուսիայից և կժամբում են հայերիս «ռուսասիրությունը», մոռանում են, որ երեկվան իրենց հայրերն են եղել մեր ռուսասեր ուսուցիչները:

(Տասոր Բ, էջ 516)

The role of the Georgians has not been quite emphasized and has sometimes been overlooked in books devoted to the history of relations between the Armenians and the Russians. The Georgians started knocking on the Russians' doors centuries ago, becoming the real supporters of the North's interference, and dragged us Armenians with them to establish friendly relations. The Georgian patriots of our days, who dream of breaking away from Russia and are reproaching us Armenians for «loving the Russians», forget that their ancestors were those who taught us Armenians to love the Russians.

Տարածված կարծիք է, որ Ռուսիան ուզում էր ունենալ «**Տայասանը առանց հայերի**»: Չգիտեմ՝ որքան ստույգ է այս շարաւոյփ խոսքը: Բայց հաստատ է, որ հնում Ռուսիայի դերը կասարող Բյուզանդիան բոլորովին հակառակ և նույնչափ շարադէտ ձգտում ուներ՝ ունենալ «**հայերը առանց Տայասանի**»:

(Տատր Բ, էջ 560)

There is a common view that Russia wanted to have «**Armenia without the Armenians**». I don't know to what extent this evil statement is true, but one thing is for sure-Byzantine, which used to play the role of Russia in the past, certainly had a totally opposite view, and that view was to have «**Armenians without Armenia**».

Իբրև ֆաղափական երևույթ՝ հայերի հակումը հանդեպ Ռուսաստանի՝ փաստ է, որը կասկածի ենթակա չէ: Բայց այստեղից ամենևին էլ չի հետևում, որ այդ հակումը կարող է դրվել Տայասանի զարգացման հիմքում, կամ որ այն կարող է ճանաչվել իբրև գործոն, որը կանխորոշում է Տայասանի մեծական ժողովրդի ռուսական ազդեցության ուղեծրում:

(Տաւսնր Զ, էջ 133)

As a political phenomenon, the inclination of Armenians for Russia is an unquestionable fact. But this does not lead to the conclusion that that inclination can lie at the core of Armenia's development, or that it can be acknowledged as a factor that will help determine how Armenia will «spin» in the «orbit» of Russian influence.

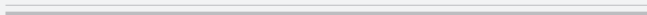
41

Եվրոպական տերությունները դիտում էին Տայասանը և Տայկական հարցը ինչպես մի ավելորդ կեռափար ռուսական կենտրոնի թաթի վրա:

(Տաւսնր Զ, էջ 132)

European powers would view Armenia and the Armenian Cause as an extra object on the side of the Russian scale.

Հայերն իրենց հայացքը հառել էին Ռուսաստանի վրա, ոչ թե հանդեպ հյուսիսի իրենց ճակատագրական հակաման կամ հոգիների միասնական ազգակցության տրամաբանով: Ռուսական լույսը եղել և մնում է միակ կանթեղը, որը միայնակ կայծկլսում է հայերին շրջապատող մահմեդական գիշերվա մեջ:

(Հասար Զ, էջ 132)

The Armenians were looking towards Russia not because it was their fate to be inclined for the North or because of the mystical relationship between souls. The light of Russia has been and still is the only lantern that solely shimmers in the night when Armenians are surrounded by Muslims.

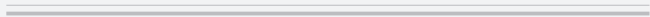
42

Աշխարհում առաջին սոցիալիստական տեսությունը դուրս եկավ մի մուրճ, որն անսպասելի հարվածով կռեց Հայաստանի սրկության արդեն ընկնող շղթաները:

(Հասար Զ, էջ 148)

The world's first socialist state fought against a hammer that unexpectedly caused blows to the chains of slavery that Armenia was already falling into.

[Խորհրդային Ռուսաստանի Ժողկոմխորհի] հրովարտակը դա վերջին և խղճուկ ողորմությունն է աղքատին, որ-
դեսզի օձիքն ազատես նրանից:

(Տատր Ձ, էջ 127)

The edict [of the Council of the People's Commissars of
Soviet Russia]-it is the final and scanty alms for the poor
so that they can remove their collars.

Նիկողայոս Ադոնց
Ասույթներ
Հայկական հարցի և Հայոց ցեղասպանության մասին

Կազմեց՝ պրոֆեսոր Պետրոս Հովհաննիսյանը

Nikoghayos Adonts
Quotes about the Armenian Cause and
the Armenian Genocide

Compiled by professor Petros Hovhannisyan

Թարգմանիչ՝ Թ. Պասկևիչյան
Սրբագրիչ՝ Տ. Ասլանյան
Գիզայնը՝ Ա. Պասվականյանի

Translator: T. Paskevichyan
Proofreader: H. Aslanyan
Design: A. Patvakanyan

Չափսը՝ 60x84/16: Տղ. մամուլը՝ 2.75:
Տպաքանակը՝ 200:

Size: 60x84/16. Printing press: 2.75
Number of copies: 200

ԵՊՀ հրատարակչություն
Բ. Երևան, 0025, Ալեք Մանուկյան 1

YSU Publishing House
1 Alex Manoogian, Yerevan, 0025